

Γιατί να είναι κανείς ηθικός;

Πολλές φορές οι ηθικές υποχρεώσεις μας, δηλαδή η δέσμευσή μας να πράττουμε το καλό και όχι το κακό, αντιστρατεύονται ό,τι υπαγορεύει η προαγωγή του συμφέροντος μας ή η ικανοποίηση των επιθυμιών μας. Η σύγκρουση αυτή αναπόφευκτα μας φέρνει αντιμέτωπους με το ερώτημα: γιατί να είμαι ηθικός. Ενώ αναγνωρίζουμε τη σημασία των ηθικών υποχρεώσεών μας, αναρωτιόμαστε εάν τελικά αυτές πρέπει να υπερισχύσουν έναντι των συμφερόντων και των επιθυμιών μας.

Ο Πλάτων υποστηρίζει ότι οι απαιτήσεις της ηθικής στην πραγματικότητα δεν συγκρούονται με το συμφέρον μας. Η σύγκρουση είναι μόνο φαινομενική και στηρίζεται σε μια λανθασμένη αντίληψη για το πού βρίσκεται πραγματικά το συμφέρον μας. Το αληθινό συμφέρον δεν συνίσταται στην δύναμη να πράττω ό,τι επιθυμώ – ακόμα κι αν αυτό είναι απολύτως άδικο – χωρίς να τιμωρούμαι. Αντιθέτως, για τον Πλάτωνα η μεγαλύτερη δυστυχία είναι το βάρος της αδικίας, που κουβαλά η άδικη ψυχή· ενώ η τιμωρία για τις άδικες πράξεις μας είναι η απελευθέρωσή μας από το βάρος του κακού. Συνεπώς, κατά τον Πλάτωνα, το πραγματικό μας 'ίδιον' συμφέρον ταυτίζεται με την δύναμη να πράττουμε δίκαια.

Για τον Immanuel Kant κάθε άλλο παρά φαινομενική είναι η σύγκρουση: οι επιθυμίες συχνά μας παρακινούν να πράξουμε ενάντια στις απαιτήσεις της ηθικής και συνεπώς να αγνοήσουμε τις αξιώσεις των άλλων ανθρώπων. Έχουμε την τάση να θεωρούμε τον «αγαπημένο εαυτό μας» ιδιαίτερο και ξεχωριστό, και να πιστεύουμε ότι τα δικά μας συμφέροντα έχουν ασύγκριτα μεγαλύτερη σημασία. Κατά τον Kant ο εγωισμός αυτός μας οδηγεί να αγνοούμε την αξία των ανθρώπινων προσώπων και των σχεδίων ζωής τους. Η ηθική στάση ζωής βασίζεται κατά τον Kant στην αναγνώριση της άνευ όρων αξίας των ιδιοτήτων που κάνουν «ανθρώπινους» τους ανθρώπους: την ικανότητά τους να θέτουν και να επιδιώκουν κατά τρόπο ελεύθερο σκοπούς. Η αναγνώριση αυτής της αξίας σημαίνει ότι θέλουμε να είμαστε ηθικοί και να αποδίδουμε προτεραιότητα στις ηθικές υποχρεώσεις μας έναντι των ατομικών συμφερόντων μας.

Κατά τον John Stuart Mill η ηθική επιτάσσει τη μεγιστοποίηση της συνολικής ευτυχίας και συνεπώς ηθικά ορθή είναι η πράξη που οδηγεί σε αυτό το αποτέλεσμα. Η σύγκρουση μεταξύ ηθικής και ατομικού συμφέροντος είναι πέρα για πέρα αληθινή γιατί είναι εξαιρετικά πιθανό η ηθικά ορθή πράξη να απαιτεί την θυσία των επιθυμιών και στόχων του επιμέρους ατόμου προκειμένου να επιτευχθεί η συνολική ευτυχία. Η ηθική αυτή στάση κατά τον Mill δικαιολογείται τόσο «εξωτερικά» όσο και «εσωτερικά». Οι «εξωτερικές» δικαιολογήσεις που αναφέρει ο Mill είναι οι εξής: θέλουμε να πράττουμε ηθικά για να κερδίσουμε την εύνοια και να αποφύγουμε τη δυσμένεια των συνανθρώπων μας αλλά και του Θεού. Οι «εσωτερικές» όμως αφορούν την καλλιέργεια των «κοινωνικών αισθημάτων» μας, δηλαδή «την επιθυμία να αποτελούμε ενότητα με τους συνανθρώπους μας», επιθυμία να εναρμονιστούν «τα αισθήματά μας και οι στόχοι μας με εκείνα των συνανθρώπων μας».

Μήπως τελικά το μόνο που οφείλουμε να κάνουμε είναι να πράττουμε έτσι ώστε να ικανοποιούμε με τον καλύτερο δυνατό τρόπο το προσωπικό συμφέρον μας, όπως

υποστηρίζει ο ηθικός εγωισμός; Σύμφωνα με αυτή την προσέγγιση οφείλουμε να εκπληρώσουμε τις ηθικές υποχρεώσεις μας προς τους άλλους ανθρώπους, μόνο εφόσον οι πράξεις μας πρόκειται να αποβούν προς όφελός μας. Διαφορετικά δεν υπάρχει κανένας λόγος να πράξουμε ηθικά. Ο εγωιστής, λοιπόν, πράττει ηθικά προς τους άλλους κατά περίπτωση, με μοναδικό γνώμονα όχι τις ανάγκες των άλλων αλλά το προσωπικό συμφέρον του.

Με βάση τα παραπάνω και παρακολουθώντας την ταινία Match Point του Woody Allen ως επικεντρωθούμε στη συμπεριφορά, τις επιλογές και τις πράξεις των δύο κεντρικών ηρώων-πρωταγωνιστών και ως βγάλουμε, μετά από ορθή σκέψη και προβληματισμό, τα συμπεράσματά μας.

Η υπόθεση της ταινίας

Κεντρικός ήρωας του κινηματογραφικού έργου είναι ο Κρις Γουίλτον, ένας ιρλανδός παίκτης τένις, που, αφού εγκατάλειψε το επαγγελματικό τένις, έρχεται στο Λονδίνο και καταφέρνει να προσληφθεί ως προπονητής σε ένα πριβέ κλαμπ της πόλης. Εκεί, θα έχει την ευκαιρία να γνωρίσει τον Τομ και, στη συνέχεια, την αδερφή του Χλόη, γόνους μιας εύπορης λονδρέζικης οικογένειας, την οποία θα παντρευτεί και, έτσι, θα εισέλθει στους κύκλους μιας οικονομικής ελίτ, με την οποία μοιράζεται την αγάπη για την υψηλή τέχνη και, ιδιαίτερα, την όπερα. Παράλληλα, όμως, θα ξεκινήσει μια παθιασμένη σχέση με τη μνηστή του Τομ, Νόλα, παρά τις αντιρρήσεις της, που σύντομα θα οδηγήσει τα πράγματα σε αδιέξοδο και κρίσιμα διλήμματα.

Ο ρόλος του απροσδιόριστου-τυχαίου παράγοντα

Μέσα από το φιλμ τονίζεται, πέρα από το άτομο που διαμορφώνει τη ζωή του με βάση τις αποφάσεις του, και ο ρόλος της τύχης. Στα πρώτα λεπτά της ταινίας ο ήρωας μονολογεί : *Ο άνθρωπος που είπε "προτιμώ να είμαι τυχερός παρά καλός" έβλεπε τη ζωή σε βάθος. Ο κόσμος φοβάται να παραδεχτεί πως ένα μεγάλο κομμάτι της ζωής βασίζεται στην τύχη. Είναι τρομαχτικό το ότι πολλά που μας συμβαίνουν βρίσκονται έξω από τον έλεγχό μας. Υπάρχουν στιγμές σε έναν αγώνα όπου η μπάλα χτυπάει το δοκάρι και για ένα μονάχα δευτερόλεπτο μπορεί να μπει γκολ ή όχι. Με λίγη τύχη θα μπει και θα κερδίσεις. Ή μπορεί και να μην μπει και τότε να χάσεις.*

The man who said "I'd rather be lucky than good" saw deeply into life. People are afraid to face how great a part of life is dependent on luck. It's scary to think so much is out of one's control. There are moments in a match when the ball hits the top of the net, and for a split second, it can either go forward or fall back. With a little luck, it goes forward, and you win. Or maybe it doesn't, and you lose.